

13. "Україна молода". — 1998. — 29 вересня.
14. Чорновил В. СНГ не нужно ни Украине, ни России: обеим странам лучше войти в НАТО / Независимая газета. — 1996. — 8 февр. — С. 3.

Анотації

Диденко Ю. В. Державообразующие инициативы депутатов Народного Руха Украины в сфере международных отношений.

Представленная в сборнике статья написана на основании документальной базы с привлечением различных источников. В работе проведен анализ деятельности депутатов НРУ и их особый вклад в развитие межгосударственных отношений.

Didenko U. V. Community creations initiative of deputies NRU in area of international relations.

The article presented in the collection is written on the ground of the documensary base with attraction verios channal. In resurch has done activity analyse of deputy NRU and the special contribution development intergovernmental relations.

К. В. Женгал

РОЗБУДОВА ПРОФСІЛКОВОГО РУХУ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Проголошення Україною незалежності значно вплинуло на трансформацію національного профспілкового руху. В умовах становлення демократії та ринкової економіки особливо важливого значення набула роль професійних спілок як захисника прав і свобод громадян у галузі трудових відносин. Створення потужних, впливових профспілок, здатних ефективно відстоювати інтереси працівників, є невід'ємним атрибутом цивілізованої держави.

Нові умови профспілкового руху, що настали з руйнацією радянської суспільної системи, виникненням політичного плюралізму і переходом економіки до ринку виявили непридатність для них існуючої профспілкової теорії і обумовили постановку в науковій літературі питання про переосмислення місця і ролі профспілок в суспільстві. Перед дослідниками постала проблема врахувати попередній досвід профспілкового будівництва як в межах СРСР, так і за кордоном, та розробити нову концепцію

профспілкового руху, яка б визначала необхідність відновлення захисної функції профспілок в ринкових умовах у повному обсязі, посилення їх соціальної ролі у захисті найманих працівників і ґрунтувалася на засадах розуміння профспілок як особливої групи інтересів громадянського суспільства.

Першою спробою аналізувати появу профспілкового руху на національному рівні стала робота А. Русначенка “Пробудження. Робітничий рух на Україні 1989–1993 рр.”, де викладені передумови створення професійних об’єднань України та їх перших представників [1].

Низку статей профспілковій тематиці присвятила Г. Добровольська [2]. Авторка приділяє увагу не тільки становленню профспілкового руху України як такого, а й окремим питанням у дослідженні даної проблематики: відношення профспілок до проблем реформування власності, проблеми кадрового забезпечення, правова база діяльності тощо.

Питанням профспілкового будівництва у світі та Україні присвятив ряд робіт Г. Осовий, аналізуючи перспективи розвитку профспілок [3]. Окремі аспекти профспілкового руху розглядаються у публікаціях В. Жукова, В. Кулика, Л. Ровчак, О. Стояна [4].

Однак варто зазначити, що на сьогодні проблема ролі та місця профспілок, їх участі у соціально-економічному та суспільно-політичному житті держави, попри певну кількість літератури, залишається малодослідженою. Відсутні монографічні праці, що висвітлюють діяльність профспілкового руху України комплексно. З огляду на це метою даної статті є дослідження історії розвитку профспілкового руху України доби незалежності у комплексі окремих питань.

За радянських часів профспілки, які штучно вмонтовувалися в командно-адміністративну систему і не були незалежними, лише частково виконували свою основну функцію — захист прав та інтересів працівників. Їхня робота зводилася в основному до розподілу частки матеріальних благ, яку держава виділяла в їхнє розпорядження. Тобто традицій і досвіду праці в умовах плюралізму думок, профспілкових структур та роботодавців тогочасні профспілки не мали.

Перебудова в профспілках наприкінці 1980 років почалась під впливом страйкового робітничого руху на Донбасі. Про-

фесійні спілки разом з усім суспільством пройшли надзвичайно складний та насичений подіями етап свого розвитку. Перед профспілками постало нове серйозне завдання: знайти своє реальне місце у новій суспільній системі, яке б базувалося на принципах багатопартійності та політичному плюралізмі.

Проголошення незалежності України, заборона Комуністичної партії, яка мала конституційне право партійного керівництва профспілками, демократизація суспільства відкривали дорогу самостійній діяльності профспілок, підвищенню їх ролі серед працівників.

В процесі розпаду СРСР Всесоюзна Центральна Рада Професійних Спілок (ВЦРПС) набула національного змісту та трансформувалася в національне профспілкове об'єднання. 6 жовтня 1990 р. на XV з'їзді профспілок було започатковано Федерацію незалежних профспілок України (ФНПУ). Утворене на базі Укрпрофради об'єднання проголосило свою незалежність від державних органів, будь-яких політичних партій і рухів й відмежувалося від ВЦРПС і міжнародного комуністичного профцентру — Всесвітньої Федерації профспілок. У прийнятій з'їздом Декларації про утворення ФНПУ був визначений принцип добровільності галузевих профспілок колишньої Укрпрофради і ВЦРПС щодо входження до профоб'єднання. На цьому етапі до ФНПУ увійшло 34 галузевих профспілки і всі обласні міжгалузеві профоб'єднання [5].

У 1992 на II позачерговому з'їзді ФНПУ була перейменована на Федерацію профспілок України (ФПУ), вперше було прийнято Статут і Програму ФПУ, якою визначалася роль і місце профспілок у побудові нового суспільства та їх взаємовідносини з владою, роботодавцями, політичними партіями, рухами, об'єднаннями громадян. В основу цих взаємовідносин було покладено політику соціального партнерства і противаг — залежно від обставин, аж до вимоги відставки уряду. Нині ФПУ є наймасовішою та представницькою профорганізацією України, яка налічувала станом на 2006 р. 41 Всеукраїнську галузеву профспілку і 26 міжспілкових регіональних профоб'єднань, 140 000 профспілкових організацій, що об'єднують 20 млн громадян України [6].

Демократизація суспільних відносин у країні сприяла утворенню інших профспілок: шляхом поділу існуючих, на

базі страйкових комітетів і організаційно оформлених центрів робітничого руху. За підтримки опозиційних партій та рухів у 1990–1991 рр. були утворені нові профспілки та їх об'єднання, які називалися “незалежними”, “вільними”, “солідарними” [7].

Передісторія виникнення Всеукраїнського об'єднання солідарності трудівників відноситься до загальносоюзного шахтарського страйку у липні 1989–1991 рр. Страйк охопив 9 областей України. Після кількох днів страйків на місцях у середині квітня гірники вирушили до Києва, сподіваючись підняти на виступ трудівників усієї республіки. 16 квітня 1991 р. у столиці було утворено республіканський страйковий комітет. Парламентська комісія Верховної Ради УРСР і уряд республіки були змушені підписати із страйкуючими нову угоду. Для координації дій страйкомів по всій Україні у травні 1991 р. у шахтарському місті Павлограді (на Дніпропетровщині) зібралася конференція представників робітничих і страйкових комітетів, громадських і політичних організацій з 13 областей республіки. Вона прийняла проект статуту Всеукраїнського об'єднання страйкових комітетів (ВОСК). Республіканський з'їзд ВОСК у червні 1991 р. зібрав у Києві 225 делегатів з 19 областей. Результатом з'їзду стало утворення Всеукраїнського об'єднання солідарності трудівників (ВОСТ). Потреба переходу від страйків та мітингів до повсякденної роботи змушувала змінювати практику та структуру профспілок [8].

14 березня 1992 р. відбувся черговий, II з'їзд ВОСТ. Ним було задекларовано, що ВОСТ є профспілковим об'єднанням, проголошено напрям на створення персоналізованої системи соціального страхування, розпочато процес виходу на міжнародний рівень [9].

Поступово в об'єднанні виникають непорозуміння, внаслідок яких стався розкол у 1995 р. Утворилось ще одне профоб'єднання — Всеукраїнське профспілкове вільне об'єднання солідарних трудівників (ВП ВОСТ) [10].

Спільною рисою ВОСТ і ВП ВОСТ є те, що структура цих профоб'єднань ґрунтується на регіональних об'єднаннях первинних організацій на місцях, що дозволяє їм ефективно діяти в регіонах.

Національна конфедерація профспілок України як один із типів профоб'єднань України утворилася на Установчій конференції 28 жовтня 1991 р. Конференція ухвалила Декларацію та Статут НКПУ, в яких сформульовано основні засади і мету нового профспілкового об'єднання, структура якого ґрунтується на засадах конфедеративності та демократизму. Під час створення Конфедерації до неї увійшли: Солідарні профспілки України, Незалежна профспілка журналістів України, Федерація профспілок України “Солідарність”, Об'єднання профспілок України “Громада” тощо [11].

Однак внаслідок внутрішніх суперечностей у такому складі НКПУ проіснувала лише до 1997 р. Внаслідок розколу виникло два профоб'єднання — Національна конфедерація профспілок і Національна конфедерація праці України, а також два профспілкові центри Солідарних профспілок [12].

Одною з головних проблем, що об'єднувала українські профспілки у 1990-х — на початку 2000-х рр. та ставала перешкодою в розгалуженні профспілкової структури, була проблема кадрів. Передусім це було пов'язано з тим, що на цей період профспілки не мали фахівців, здатних працювати за умов соціально-економічної трансформації та ринкової економіки. Крім того, фактично було знищено систему підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів. Аналіз кадрового складу українських профспілок вказує на те, що за означений період відбулося значне старіння їх представників.

З метою відродження системи профспілкового навчання у 1993 р. було створено Академію праці і соціальних відносин (АПСВ), яка готує спеціалістів для профспілкових органів. З 1995 р. почав діяти факультет підвищення кваліфікації, де щорічно проходили підготовку та перепідготовку профспілкові працівники різних рівнів [13].

Сьогодні в Україні існує поділ професійних спілок за такими ознаками: виробнича, галузева, регіональна (територіальна), національна. Дещо іншу класифікацію профспілкових об'єднань дає Закон України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” (1999 р.), яким визначається, що організаційними ланками профспілки є первинна, місцева, обласна, регіональна та республіканська профспілкова організація [14].

За даними офіційного Урядового веб-порталу органів виконавчої влади України, станом на 1 січня 2005 р. Міністерством юстиції України було зареєстровано 106 всеукраїнських профспілок та профспілкових об'єднань. Тодішній міністр юстиції О. Лавринович зазначав, що більшість всеукраїнських профспілок та їх об'єднань, зареєстрованих в країні протягом років незалежності, закомумльовані в порівняно обмеженій кількості сфер. Переважно це транспортна галузь, паливно-енергетичний, агропромисловий комплекси та сфера підприємництва. Зокрема, 8 професійних спілок об'єднують працівників транспортної галузі, 8 — паливно-енергетичного комплексу, 7 — підприємців малого та середнього бізнесу, 5 — авіаційної галузі, 5 — водного господарства, 4 — машинобудування, 3 — агропромислового комплексу. В Україні також зареєстровано 12 об'єднань професійних спілок — конгресів, ліг, федерацій тощо. Однак вже протягом 2004 р. в Україні були створені професійні спілки, які долучили до всеукраїнського профспілкового руху досі незадіяні сфери народного господарства та життєдіяльності українців. Зокрема, 2004 р. була створена профспілка працівників харчової, переробної промисловості та суміжних галузей, працівників органів державної статистики, працівників Пенсійного фонду України, працівників соціальної сфери та професійна спілка працюючих за кордоном [15].

Активізується залучення до сучасного профспілкового руху молоді. Враховуючи те, що кожен четвертий член профспілки — це молодь віком до 30 років, яка є найактивнішою і найперспективнішою складовою суспільства, ФПУ визнала молодіжну політику пріоритетним напрямом своєї діяльності. Найчисельнішими за кількістю молоді є профспілка освіти та науки України (804 тис. осіб), агропромислового комплексу України (554 тис. осіб), охорони здоров'я (361 тис.), металургії (14 тис.) та вугільної промисловості (153 тис.) [16].

Як суспільне явище профспілки на сьогодні являють собою різноманітну і складну систему відносин і зв'язків та виступають наймасовішою громадською організацією. Профспілковий рух в Україні сьогодні перебуває на складному етапі становлення в системі нових соціально-економічних, політичних відносин. За роки незалежності держави в ньому відбулися суттєві

зміни, спрямовані на утвердження профспілок у суспільно-політичному житті; удосконалювалися організаційна структура і принципи побудови профспілок; вирішувалася проблема підготовки кадрів для розбудови широкої мережі представництва профоб'єдань; відпрацьовувався механізм взаємовідносин і взаємодії традиційних і новоутворених профспілок. Аналізуючи стан і тенденції профспілкового руху, кількість, динаміку його розбудови, галузеву та територіальну розгалуженість профспілкових структур, можна зазначити, що профспілки все ще знаходяться на стадії становлення.

Джерела та література

1. Русначенко А. Побудження. Робітничий рух на Україні 1989–1993 рр. — К., 1995. — 230 с.
2. Добровольська Г. О. Відстоювання профспілками прав та інтересів працівників при реформуванні власності за умов незалежності України (1991–2002) // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2007. — № 2. — С. 103–109; Особливості діяльності профспілок за умов утвердження незалежності України // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2006. — № 1. — С. 37–41; Проблеми кадрового забезпечення діяльності українських профспілок (1997–2002) // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2007. — № 3. — С. 112–115; Професійні спілки України за умов утвердження незалежності держави: історіографічний огляд // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2006. — № 4. — С. 147–161.
3. Осовий Г. В. Майбутнє профспілок залежить не тільки від їх волевиявлення // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2006. — № 1. — С. 5–17; Профспілковий рух в Україні: нова соціальна роль, пошук оптимальної моделі організаційних структур // Україна: аспекти праці. — 1998. — № 8. — С. 17–23; Тенденції розвитку профспілкового руху в Україні на сучасному етапі // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2002. — № 5. — С. 8–18.
4. Жуков В. І. Наймані працівники та їхні професійні спілки як суб'єкти соціального партнерства. (З історії розвитку профспілкового руху в Україні з часів перебудови) // Профспілки України. 2001. — № 4. — С. 35–41; Кулик В. Профспілковий рух країни: проблеми та перспективи // Нова політика. — 1996. — № 6. — С. 15–24; Ровчак Л. В. Становлення профспілкової молодіжної політики // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2004. — № 4. — С. 34–44; Стоян О. Профспілковий рух в умовах утвердження незалежності України // Профспілки України. — 2002. — № 5. — С. 10–17.

5. Кулик В. Профспілковий рух країни: проблеми та перспективи // Нова політика. — 1996. — № 6. — С. 17–18.
6. Осовий Г. В. Майбутнє профспілок залежить не тільки від їх волевиявлення// Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2006. — № 1. — С. 5–17.
7. Жуков В. І. Наймані працівники та їхні професійні спілки як суб'єкти соціального партнерства. (З історії розвитку профспілкового руху в Україні з часів перебудови) // Профспілки України. 2001. — № 4. — С. 35–41.
8. Там само. — С. 35–41.
9. Русначенко А. Побудження. Робітничий рух на Україні 1989–1993 рр. — К., 1995. — С. 150–165.
10. Там само — С. 150–165.
11. Кулик В. Профспілковий рух країни: проблеми та перспективи // Нова політика. — 1996. — № 6. — С. 19–20.
12. Там само. — С. 19–20.
13. Добровольська Г. О. Проблеми кадрового забезпечення діяльності українських профспілок (1997–2002)//Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2007. — № 3. — С. 112–113.
14. Закон України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”. К.: “Профінформ” ФПУ, 1999. — 28 с.
15. *www.kmi.gov.ua*
16. Ровчак Л. В. Становлення профспілкової молодіжної політики // Вісник Академії праці та соціальних відносин. — 2004. — № 4. — С. 34–44.

Анотація

***Женгал К. В.* Становление профсоюзного движения Украины в годы независимости.**

В статье проанализировано изменение структуры, роли и задач профсоюзов после получения Украиной независимости.

***Zhengal K. V.* Formation of trade-union movement of Ukraine during period of independence.**

The article deals with the change of structure, a role and problems of trade unions after declaration of independence.